

ENTRE LA LEGALITAT I LA REALITAT
JAUME AULET I PERE MARTÍ*

Presentació i justificació

Aquesta és una ponència redactada conjuntament per una persona vinculada a l'ensenyament secundari i una altra de provinent de l'ensenyament universitari. Tots dos som professors de literatura i hem treballat conjuntament en altres ocasions, sempre amb un doble convenciment: d'una banda, la reivindicació de la importància de la literatura com a eina bàsica per al coneixement de la llengua i, de l'altra, la certesa de la necessitat d'aprofundir els lligams entre els dos cicles educatius que representem. La nostra experiència conjunta prové dels temps en què treballàvem, amb altres col·legues, en la coordinació de l'assignatura de literatura catalana de COU (i també quan després ha passat a ser l'optativa de modalitat de l'actual batxillerat). El punt culminant d'aquesta tasca de col·laboració seria la presentació que vam fer, el febrer del 2007, del *Dictamen sobre la situació de la literatura catalana a l'ensenyament secundari*, encarregat pel Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya, del qual provenen un parell d'articles signats també a quatre mans.¹

* Jaume Aulet és professor de literatura catalana contemporània a la UAB i ha estat coordinador d'aquesta universitat per a la relació amb l'ensenyament secundari (2005-2008). Pere Martí és professor de l'IES Eugeni d'Ors de Vilafranca del Penedès i autor de diversos títols de literatura infantil i juvenil.

1. Vegeu Jaume AULET i Pere MARTÍ, *Dictamen sobre la situació de la literatura catalana a l'ensenyament secundari*, Barcelona, Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya, 2007 (es pot trobar a la xarxa, en format pdf, per exemple a http://www.filcat.udl.es/1_departament/_docs/2007-02_dictamen_literatura.pdf i a http://www.cdl.cat/arxiu_notices); ídem, *La literatura catalana a l'ensenyament secundari. Un procés de degradació, amb propostes per aturar-lo*,

Una de les constatacions que hem anat observant al llarg d'aquests anys de reflexió i d'anàlisi conjuntes és el desfasament que es produeix a la pràctica entre la legalitat i la realitat a l'hora d'abordar els temes relacionats amb l'ensenyament de la llengua i la literatura catalanes. Aquesta qüestió és la que centra la nostra intervenció. Reconeixem ja a l'avançada que, per una certa «deformació professional» —si val l'expressió—, ens hem centrat més en l'ensenyament de la literatura que no en el de la llengua. A la pràctica, però, tot queda prou relacionat, com esperem poder demostrar. El nostre objectiu, doncs, és el de posar sobre la taula una sèrie de punts que generin reflexió i debat, tant pel que fa a la legalitat vigent com a la realitat a les aules, especialment pel que fa a temes relacionats amb l'enllaç entre l'ensenyament secundari i l'universitari. Al final, enumerem també un seguit de propostes concretes sorgides de l'anàlisi del panorama.²

La literatura catalana a l'ESO i al Batxillerat: més extraescolar que no pas curricular?

L'esmentat *Dictamen sobre la situació de la literatura catalana a l'ensenyament secundari* (2007) va constatar, pel que fa a la nostra

«Revista del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya», núm. 127 (febrer de 2007), ps. 100-118, i ídem, *La literatura catalana a l'ensenyament secundari*, «L'Avenç», núm. 326 (juliol-agost de 2007), ps. 10-11.

2. No ens podem estar d'indicar que, en el terreny de la llengua i la literatura catalanes, hi ha hagut altres iniciatives conjuntes de col·laboració entre el professorat de secundària i el d'universitat, les quals també han donat els seus fruits a l'hora d'analitzar i d'intentar incidir en l'adequació entre la legalitat i la realitat. En aquest sentit, cal esmentar com a mínim la feina d'un grup de treball format per professorat de centres d'ensenyament mitjà i de les universitats de Barcelona i Autònoma de Barcelona. Podem llegir algunes de les seves reflexions a Jaume AULET, Anton CARBONELL, Jordi CASTELLANOS, Marina GUSTÀ, Jaume MACIÀ i Teresa MUÑOZ, *¿Cap a on van la llengua i la literatura a l'ensenyament secundari?*, «Avui» (21-XII-2004), p. 17, i Jaume AULET, Anton CARBONELL, Jordi CASTELLANOS, Marina GUSTÀ i Teresa MUÑOZ, *¿Por qué no enseñamos a leer?*, «La Vanguardia» (12-I-2006), p. 22. Així mateix, mereixen atenció les conclusions de l'informe de l'any 2009 de la Comissió de Didàctica de la Literatura del Consell Assessor de la Llengua a l'Escola (en premsa en el moment de redactar aquesta ponència), algunes de les quals ja s'apuntaven en les conclusions del primer informe d'aquest Consell Assessor, publicat el 2006 (podeu consultar-lo a http://www20.gencat.cat/docs/Educacio/Documents/ARXIVUS/llengua_escola.pdf).

cultura, que la literatura cada vegada tenia una presència més tangencial, més reduïda a una tipologia textual, en els currículums i en els llibres de text de primària i, sobretot, de secundària. Un fenomen que, per desgràcia, era compartit per cultures veïnes com ara la castellana o la francesa. També va constatar, a partir de l'anàlisi dels currículums (fonamentalment LOGSE, encara en aquell moment) que el marc legal no era la causa fonamental de la degradació dels estudis literaris, sinó que més aviat eren les circumstàncies i la pràctica quotidiana que havien portat a aquesta reculada pel que fa a l'ensenyament de la literatura a l'ESO i al Batxillerat.³ En aquest aspecte, el redactat era contundent: «En molts centres docents la literatura pràcticament ha desaparegut de les aules o s'ha convertit en un aspecte complementari que s'afegeix —si hi ha temps— al final de cada un dels apartats del temari, d'acord amb les indicacions del llibre de text a l'ús».⁴ Per això, entre les propostes de millora hi havia «la necessitat de crear un espai docent propi per a la literatura, amb alguna assignatura específica que sigui comuna i no només optativa, tant a l'ESO com al Batxillerat i dins del còmput de crèdits i d'hores de classe que el marc legal atorga a l'Àrea de Llengua i Literatura».⁵

Els nous currículums (LOE), que s'acabaran d'implantar definitivament durant aquest curs 2009-2010, encara no han tingut temps de fer canviar les coses, i pensem que només ho podran fer si s'apliquen algunes de les propostes de millora del dictamen,⁶ compartides i fins i tot ampliades en les conclusions de la Comissió de Didàctica de la Literatura del Consell Assessor de la Llengua a l'Escola: coordinació entre les diverses llengües; bona formació en literatura per al professorat; introducció de continguts literaris en les diverses proves que es fan al llarg de l'escolarització (principalment en les proves de competències bàsiques i en les d'accés a la universitat), etcètera.⁷ El que continua sent clar és que els nous currículums (LOE) tampoc no hauran de ser un impediment perquè la literatura tingui un pes fonamen-

3. AULET i MARTÍ, *Dictamen*, p. 57.

4. AULET i MARTÍ, *Dictamen*, p. 6.

5. AULET i MARTÍ, *Dictamen*, ps. 67-68.

6. AULET i MARTÍ, *Dictamen*, ps. 72-74.

7. Vegeu la nota 4.

tal en la formació de l'alumnat català. Els currículums de l'àmbit de llengües de primària, de secundària i de batxillerat estableixen que una de les tres competències específiques que l'alumnat ha d'assolir és la «competència literària» (al costat de la «comunicativa» i la «plurilingüe i intercultural»)⁸. Aquesta «competència literària» té un desenvolupament creixent al llarg dels currículums de l'escolaritat obligatòria, fins a culminar al del Batxillerat (Decret 142/2008, DOGC núm. 5.183), en el qual trobem aquesta afirmació tan clara i contundent: «L'estudi de la literatura és un objectiu central de l'ensenyament i aprenentatge de llengües; a partir de la lectura, l'anàlisi, la reflexió, la interpretació i l'ús dels textos literaris serà possible mostrar les veritables capacitats de l'instrument lingüístic».⁹

Arribats en aquest punt, gosarem fer un diagnòstic de la situació actual de la literatura a secundària; una situació que, a parer nostre, té uns aspectes marcadament negatius i uns altres de marcadament positius. L'evolució del conjunt, dels positius i dels negatius, sobretot a partir de les posicions i les pressions del professorat, farà que la balança es decanti cap a un cantó o cap a un altre. Entre els aspectes negatius, destaca que des de bon començament, com han començat a denunciar diversos col·lectius,¹⁰ de la teoria a la pràctica hi ha un abisme, o com a mínim un penya-segat, ja que les declaracions a favor de la literatura a la pràctica es concreten en el fet que a l'ESO no hi ha cap curs específicament dedicat a la matèria. Al Batxillerat sí que hi és, però el curs ha estat reduït a dues hores lectives a la setmana (com també ho ha estat el de llengua, tot sigui dit), fet que pot arribar a estigmatitzar l'assignatura i a convertir-la en una matèria de segona, popularment anomenada «maria» en l'argot escolar, com bé sabeu. Aquest fet l'han denunciat diversos col·lectius, com hem

8. Tots els currículums actuals es poden descarregar en format pdf del web del Departament d'Educació: <http://www.xtec.cat/estudis/index.htm>. És d'aquí d'on provenen les diferents citacions que utilitzem a continuació.

9. *Currículum de batxillerat*, p. 2.

10. El principal, ara com ara, és la «Plataforma de professors en defensa del català al batxillerat», l'acte més important de la qual ha estat la roda de premsa celebrada a la seu d'Omnium Cultural de Barcelona, el 12 de maig de 2009, a més de la redacció del manifest *El català al batxillerat* (el podeu consultar a <http://www.terrificabras-filosofia.cat/cat/informacio2.asp?ID=18946>).

apuntat, però també ho ha fet la Comissió de Didàctica de la Literatura del Consell Assessor de la Llengua a l'Escola (2009). A més, comencem a constatar que aquesta reducció d'hores ha fet que alguns centres continuïn fent llengua a primer i a segon de Batxillerat. No deuen pas ser casos aïllats, ja que fins i tot hi ha editorials que ofereixen dobles o triples línies de llibre de text, segons es vulgui complir la normativa (literatura a primer i llengua a segon) o es vulgui fer tot llengua, o fins i tot llengua amb alguns afegits de literatura, com s'havia fet fins ara. Si aquestes circumstàncies no canvien —i aquí el pes de les Proves d'Accés a la Universitat (PAU) serà fonamental— i se segueix amb la fragmentació i repetició de tots els continguts, inclosos els literaris, fins a extrems aberrants, difícilment hi haurà una recuperació dels estudis literaris a Secundària. Perquè les dues assignatures de modalitat (la Literatura universal i la Literatura catalana) ara com ara són tan minoritàries que gairebé se'n podria prescindir.

Entre els aspectes positius, voldríem destacar-ne cinc que sobresurten en l'estudi *La literatura més enllà dels currículums*, que un de nosaltres dos (concretament en Pere Martí) ha dut a terme per encàrrec de la Institució de les Lletres Catalanes i del Departament d'Educació al llarg dels cursos 2007-2009 i els resultats del qual encara són inèdits. En primer lloc, i amb un valor purament instrumental pel que fa a l'ordre d'enumeració, s'hi constata la importància i la necessitat de formació en literatura que manifesten el 86% dels centres enquestats, la qual cosa demostra que hi ha un interès per la matèria, però també que bona part del professorat s'hi sent insegur, i potser per això ja li està bé dedicar les hores de llengua i literatura fonamentalment a la llengua.

En segon lloc, que tots els centres (100%) declaren que fan lectures complementàries (al voltant de tres per curs, com ja es constatava en enquestes anteriors).¹¹ La novetat, però, rau en el fet que a l'hora de

11. Les més importants són la de la Inspecció d'Ensenyament de l'Àrea de Llengua del curs 1994-1995 (feta pública l'any 1997); la de Jeroni MOYA (coord.), *Llegir per aprendre. Una proposta per treballar les lectures a l'ESO*, Bellaterra, Institut de Ciències de l'Educació de la UAB, 2005, i, en un grau menor, ja que se centra només en Cerdanyola del Vallès, la de Mireia MANRESA, *Què llegeixen els adolescents? Lectura*

triar-les, el 88% diu que té en compte que tinguin un valor literari, encara per sota del fet que agradin a l'alumnat (92%), però ja clarament la segona raó en la tria. Aquesta tendència també es comença a notar en els materials que les editorials elaboren sobre les lectures, incloses les específicament juvenils.

En tercer lloc, voldríem destacar la consciència clara de treballar tots els gèneres literaris, l'assaig inclòs, tot i que en un grau molt inferior, a diferència del que es deduïa d'enquestes anteriors, en què pràcticament només es treballava la narrativa.¹² Aquest fet cal dir que va lligat a la presència dels gèneres literaris als llibres de text i que encara incideix poc en la tria de les lectures complementàries, entre les quals continua predominant la narrativa.

En quart lloc, hem de parlar del pes de les activitats extraescolars de caire literari, ja que el 84% dels centres han respost que en fan. Ho hem de considerar una dada molt positiva, ja que la impressió general era que fins ara els centres que en duïen a terme més aviat eren minoria, fins al punt que el *Dictamen sobre la situació de la literatura...*, ja esmentat, entre les propostes de millora en fa una d'explícita en aquest aspecte: «Donar rellevància a les activitats extraescolars relacionades amb la literatura: presentació de llibres al centre o a la població on es troba l'institut o l'escola, sortides de teatre, clubs de lectura amb les

personal o lectura escolar. Anàlisi d'una campanya de lectura a Cerdanyola del Vallès, treball de recerca del programa de doctorat de Didàctica de la Llengua i la Literatura de la UAB, 2004. N'hi ha una síntesi publicada a Mireia MANRESA, *Lectures dels adolescents: entre la tria personal i la selecció escolar*, «Articles de Didàctica de la Llengua i la Literatura», núm. 41 (gener-març de 2007), ps. 71-86.

12. La resposta a la pregunta «Quins gèneres literaris treballem a cada curs?» és la següent:

1r d'ESO	2n d'ESO	3r d'ESO	4t d'ESO
Poesia 112 (84%)	Poesia 109 (82%)	Poesia 115 (86%)	Poesia 122 (92%)
Teatre 86 (65%)	Teatre 86 (65%)	Teatre 104 (78%)	Teatre 115 (86%)
Narrativa 120 (90%)	Narrativa 119 (89%)	Narrativa 122 (92%)	Narrativa 125 (94%)
Assaig divers 8 (6%)	Assaig div. 16 (12%)	Assaig div. 42 (32%)	Assaig div. 65 (49%)

D'altra banda, en l'enquesta esmentada de Mireia Manresa no se cita cap lectura personal ni escolar del gènere poètic (vegeu *Manresa, Lectures dels adolescents*, p. 76). En la de Moya no es contempla, i en la de la Inspecció, se n'assenyala un 15% pel que fa a lectura individual.

biblioteques públiques...».¹³ Entre les activitats més destacades pels mateixos centres, hi ha les visites d'autors i les animacions a la lectura, l'assistència a activitats literàries fora del centre (espectacles teatrals, recitals poètics...) i els itineraris literaris.

En cinquè lloc, i últim, que tampoc no ens podem allargar gaire més, hem de destacar la producció de textos literaris per part de l'alumnat, com una pràctica habitual a la majoria de centres, ja que el 98% declara que en fa fer. Aquestes pràctiques giren a l'entorn de la creació poètica i de textos breus en prosa, fonamentalment. A més, la majoria de centres declara que en fa algun tipus de difusió (97%), sobretot al voltant de la diada de Sant Jordi, que, com ja prevèiem, és un dels motors culturals —i literaris, naturalment— del món escolar del nostre país.

Vistes així les coses, ja no us deu fer tan estrany el títol que encapçala aquest apartat, perquè la literatura catalana a la Secundària (obligatòria i postobligatòria) és —o sembla— més una realitat basada en activitats extraescolars que no pas curriculars.

El pas a la universitat i la necessitat d'evitar el salt al buit

Una vegada l'alumnat de secundària arriba a la universitat i opta per fer estudis de llengua i literatura catalanes, haurà de veure-se-les amb una nova legalitat i també, és clar, amb una realitat diferent. Pel que fa a la legalitat, cal tenir en compte, en primer lloc, la posada en marxa, des d'aquest curs 2009-2010, dels nous graus, que substitueixen les anteriors llicenciatures. Així, en la majoria d'universitats, l'antiga Llicenciatura de Filologia Catalana passa a ser ara un «Grau

13. AULET i MARTÍ, *Dictamen*, p. 73. Hem hagut de parlar només «d'impressió», perquè, que sapiguem, no hi ha estudis anteriors sobre el tema. L'enquesta de la Inspecció només fa una breu referència a la innovació que representa que entre les motivacions i estratègies per afavorir la lectura alguns centres convidin l'autor llegit. En concret, diu que els departaments o seminaris de català que ho fan representen un 11'4% (els de castellà només un 3'3%). Les enquestes de Moya no s'hi refereixen explícitament, tot i que, en parlar dels treballs complementaris sobre les lectures, un 8% dels centres opten per «Altres opcions», on suposem que s'haurien d'incloure les visites d'autors o altres activitats extraescolars a l'entorn del llibre llegit.

en Llengua i Literatura Catalanes», que es complementa després amb els diferents màsters que s'ofereixen (molts d'ells interuniversitaris).¹⁴ Com que el nostre punt de mira és la transició entre la Secundària i la Universitat, fixarem l'atenció únicament en els nous estudis de grau.

El canvi permet constatar un parell d'aspectes que, a primera vista, és difícil de dir si són positius o negatius. En primer lloc, tenim el fet que la formació sigui més generalista, especialment a primer curs. S'ha debatut força sobre si és convenient o no aquest començament més generalista (més proper al que antigament eren les assignatures comunes en una única titulació de Filologia Romànica). Les veus crítiques argumenten que, d'aquesta manera, les titulacions perden gran part de la seva especificitat (especialment tenint en compte que també es redueix el nombre total de crèdits). A favor hi hauria aquells qui consideren que aquesta formació inicial més comuna permet enllaçar millor amb el procés de formació que han dut a terme els estudiants a l'ensenyament secundari. En tot cas, sí que és veritat que el primer curs en què els alumnes accedeixen a la universitat des de l'ensenyament secundari cada cop té un perfil més semblant al de l'antic COU. Abans era un Curs d'Orientació Universitària que programava la universitat, però es feia als centres de secundària, mentre que ara s'imparteix ja directament a les aules dels centres universitaris.

En segon lloc, cal tenir present que cada universitat elabora el seu pla d'estudis de forma força autònoma, per la qual cosa els processos formatius poden acabar essent ben diferents.¹⁵ Així, les universitats anomenades «petites» (Girona, Lleida i Rovira i Virgili) han projectat un pla d'estudis molt més generalista en el qual s'optimitzen al màxim les assignatures multiús (les que són obligatòries per a més d'una titulació). La de Lleida, per exemple, programa un «Grau d'Estudis Catalans i Occitans», amb un primer curs que inclou un bon nombre

14. «Grau en Llengua i Literatura Catalanes» és el terme que han adoptat, amb mínimes variants que ja veurem, pràcticament totes les universitats, excepte la de Barcelona, que manté la denominació tradicional de Filologia Catalana.

15. Establim la comparació només amb les universitats de la Catalunya estricta —només les que ofereixen estudis de grau de llengua i literatura catalanes, és clar— i la de les Illes Balears. De les dues del País Valencià que fins ara han programat la llicenciatura de Filologia Catalana (la de València i la d'Alacant) no disposem d'informació suficientment contrastada perquè encara no han posat en marxa els nous graus.

d'assignatures comunes a altres titulacions (de l'àmbit específic només una Literatura del segle xx i una Fonologia i morfologia) i un segon en el qual cal cursar obligatòriament Introducció a la llengua occitana.¹⁶ La de Girona ha optat per un primer curs en el qual només 12 dels 60 crèdits són específicament de llengua i literatura catalanes.¹⁷ I la Rovira i Virgili opta per un «Grau de Llengua i Literatura Catalanes» en què pràcticament no hi ha assignatures específiques fins al segon curs.¹⁸

El model de la Universitat de les Illes Balears s'acosta força al d'aquests centres considerats «perifèrics». El seu grau (que també és de «Llengua i Literatura Catalanes») recorda més el d'una titulació d'Humanitats, amb assignatures obligatòries d'història, filosofia i història de l'art, i únicament sis crèdits específics de llengua catalana i sis més de literatura, per a dues assignatures de perfil molt introductori (Llengua i normativa i Introducció a la literatura catalana).¹⁹ D'altra banda, tot i que, aparentment, el tipus de docència d'una universitat no presencial com és la Universitat Oberta de Catalunya podria permetre una major diversificació, a l'hora de la veritat el pla d'estudis del seu «Grau de Llengua i Literatura Catalanes» és tan generalista o més que l'oferta vista fins ara, amb només sis crèdits específics de literatura catalana i sis més de llengua a primer curs.²⁰

La situació de la Universitat de Barcelona i la Universitat Autònoma de Barcelona és força diferent. La major capacitat docent permet una oferta una mica més àmplia i, per tant, més específica. Pel que fa a la UAB, el primer curs del grau ofereix la possibilitat de cursar 24 crèdits específics de català (siguin de llengua o de literatura) dels 60 en

16. Vegeu www.estudiscatalans.udl.cat/export/sites/Estudis_catalans/DOCS/HORARI_CAT.pdf i www.estudiscatalans.udl.cat.

17. Vegeu [www.udg.edu/tabid/10104/Default.aspx?ap=25&ID=3102G0609&language=\[language\]](http://www.udg.edu/tabid/10104/Default.aspx?ap=25&ID=3102G0609&language=[language]).

18. Vegeu www.urv.cat/gestio_academica/plans/arts_humanitats/lleng_lit_catala_grau.html.

19. Vegeu <http://estudis.uib.cat/grau/catalanes/GLLC-P/index.html>.

20. Hi ha també una tercera assignatura (Competències TIC en llengua i literatura catalanes), la qual però, és, de fet, una assignatura transversal i no pas específica. Pel que fa a la UOC, vegeu http://www.uoc.edu/estudis/graus/llengua_liter_catalana/pla_estudis/estructura/index.html.

què els alumnes es matriculen.²¹ A més, una de les principals peculiaritats és la possibilitat de cursar únicament el «Grau de Llengua i Literatura Catalanes», o bé l'anomenat «Grau de Llengua i Literatura Catalanes amb anglès, francès, clàssiques o espanyol», la qual cosa permet obtenir una doble titulació.²² Així mateix, la universitat ofereix quatre «mencions» (llengua catalana, literatura catalana, lingüística i literatura comparada), que tant poden obtenir els graduats propis com els que provenen d'altres estudis.²³ La Universitat de Barcelona —l'única, recordem-ho, que manté la denominació clàssica de «Filologia catalana» per al nou grau— és la que pot presentar una oferta més específica, amb un primer curs que s'acosta molt a la programació de l'antiga llicenciatura, en el qual es programen 18 crèdits de literatura catalana i 12 de llengua.²⁴

És prou evident, doncs, que l'oferta de les universitats és tan diferenciada que els futurs graduats en Llengua i literatura catalanes (o en Filologia catalana) acabaran tenint perfils molt diferents, per la qual cosa serà gairebé imprescindible afegir al currículum el nom de la universitat en la qual s'ha cursat la titulació. Dèiem que no ens atrevíem a valorar si aquesta autonomia universitària havia de ser entesa com un aspecte positiu o negatiu. Tot depèn d'allò que vulguem sotmetre a valoració. En tot cas, val la pena tenir present que, si el que ens ocupa és la transició entre l'ensenyament secundari i l'universitari, probablement el més adequat és accedir a un grau que a primer curs no opti encara per una especialització total, però que tampoc no es quedi a l'altre extrem i acabi convertint-se en un curs pràcticament comú per a graus afins.

El nou marc legal té aspectes que sí que cal considerar eminentment positius. D'una banda, es té més en compte (si més no, en teo-

21. Fins i tot hi ha lloc per a una assignatura anomenada Metodologia de l'estudi de la filologia catalana, la qual cosa és ben curiosa si tenim em compte que, de fet, la titulació ja no és pròpiament de «filologia» (si més no, pel que fa a la terminologia per anomenar-la).

22. Pel que fa al pla d'estudis de la UAB, vegeu www.uab.cat/servlet/Satellite/estudiar/tots-els-estudis/informacio-general/llengua-i-literatura-catalanes-grau-eees-1089963374371.html?param1=1229587013669¶m11=6.

23. Les «mencions» equivalen a allò que les universitats anglosaxones normalment anomenen «minors».

24. Vegeu http://www.ub.edu/filologia/graus/quadre_fil_cat.pdf.

ria) la importància de la llengua en àmbits d'humanitats, amb assignatures comunes relacionades amb la llengua oral i escrita per a titulacions de facultats de Lletres (o de Filologia, en el cas de la UB). De l'altra, apareix una oferta molt ben regulada de dobles titulacions (especialment a la UAB). Això fa que molts estudiants que, en altres circumstàncies, escollirien un grau de llengües estrangeres optin per compaginar-lo amb el de la llengua pròpia (ja sigui la pròpia d'ells o la del país, que tot compta). D'aquesta manera, el nombre d'estudiants del grau pot arribar a multiplicar-se per tres o per quatre. També cal tenir present, en tercer lloc, tot el que l'Espai Europeu d'Educació Superior (allò que popularment coneixem per «Bolonya») té de positiu a l'hora de la coordinació entre països d'àmbits comuns, especialment pel que fa a la convalidació de títols o a les facilitats per anar a cursar assignatures a l'estranger.²⁵

També hi ha aspectes del nou marc legal universitari que ens atreviríem a qualificar d'eminentment negatius. Per un cantó, es constata l'espai cada vegada més residual que ocupen els estudis de llengua (i encara més de literatura) en titulacions afins de fora de les facultats de Filologia o de Lletres. Ens referim sobretot a Periodisme, Comunicació Audiovisual, Publicitat i Relacions Públiques, Traducció, Educació Infantil i Educació Primària. Un cop d'ull als plans d'estudis dels nous graus d'aquestes titulacions permet adonar-se'n fàcilment. El problema és greu i cal denunciar-lo explícitament, si no volem que en el futur immediat els graduats en cada una d'aquestes disciplines —per als quals la llengua (i la seva expressió literària) és un aliment de primera necessitat— arrossequin dèficits irreversibles.

Així mateix, cal denunciar com a aspecte negatiu l'esclavatge, cada cop més patent, d'uns condicionants pseudodidàctics imposats des de les mateixes universitats a través dels quals es tendeix a valorar tot allò que fa ferum de modernitat (l'ús de les TIC, les fórmules d'ensenyament virtual, etcètera) en detriment de mètodes clàssics com la classe convencional o la malaguanyada i depauperada «llició

25. No és tan clar, en canvi, que el nou marc europeu garanteixi la unificació de continguts en titulacions afins (almenys en el terreny de les humanitats), quan en realitat —tinguem-ho present— aquest era un dels objectius fonamentals de la política europea comuna.

magistral».²⁶ Des d'aquests paràmetres —i per posar-ne un exemple— el professor d'una assignatura de literatura catalana ha de ser capaç de delimitar, abans de saber quanta gent tindrà a classe i quin serà el nivell real de coneixement de la matèria per part dels alumnes que vénen de Secundària,²⁷ quin percentatge exacte d'hores de docència (i de crèdits ECTS) dedicarà a: a) classes magistrals; b) pràctiques dirigides; c) seminaris de discussió; d) presentacions orals a l'aula, o e) «realización de ensayos críticos sobre las obras estudiadas individual o en pequeños grupos».²⁸ També valorem negativament el fet que, en el disseny actual, els graus de Llengua i Literatura Catalanes (o de Filologia catalana) de les universitats del territori no puguin garantir que els graduats surtin amb un coneixement òptim de la llengua i de la literatura que els permeti exercir professionalment de manera suficientment acreditada, per la qual cosa se'ls fa gairebé imprescindible completar la formació amb l'estudi d'algun màster o postgrau.

Encara pel que fa al marc legal, cal tenir en compte dos altres aspectes més, també relacionats amb l'enllaç entre l'ensenyament secundari i l'universitari, els quals ja no estan directament relacionats amb els nous plans d'estudis. D'una banda, tenim les PAU, que de cara a la convocatòria del 2010 s'han de redefinir per tal d'adequar-les al nou currículum del batxillerat LOE i a les demandes de les noves titulacions universitàries. A aquestes alçades, no podem entrar gaire en matèria, perquè el nou model encara s'està definint, però sí que constatem un problema que ja ha posat sobre avís alguns col·lectius de professors de llengua i literatura de secundària. Ens referim a les ponderacions de les matèries optatives a l'hora d'obtenir la nota final de PAU. Constatem, si més no, que en el document que actualment circula —i que potser encara està pendent d'aprovació final— per a un estudiant que vulgui cursar llengua i literatura catalanes a la universitat l'optativa de Literatura catalana del batxillerat pondera 0,1 mentre

26. La «classe» de tota la vida es coneix ara, legalment, com a «activitat docent amb suport presencial».

27. Alguns hauran fet la literatura catalana de modalitat del batxillerat, però d'altres no.

28. Redactat literal de la fitxa aprovada per l'ANECA, l'Agencia Nacional de Evaluación de la Calidad y la Acreditación (de Madrid, és clar).

que Llatí o Història de l'Art ponderen el doble.²⁹ A primera vista, no sembla pas gaire lògic.

En segon lloc, cal fer esment al nou Màster universitari de formació de professorat de Secundària que ha d'entrar en funcionament durant el curs 2009-2010 i que, en el moment de redactar aquest text, encara s'està acabant de perfilar.³⁰ És evident que calia regular una nova oferta docent que superés l'antic model del Curs d'Aptitud Pedagògica (CAP) i de les fórmules, més aviat desafortunades, que s'han anat experimentant en els darrers anys. Aquest nou màster inclou uns complements de formació en llengua i literatura catalanes dins d'un mòdul específic de «Llengua i literatura catalanes i la seva didàctica».³¹ En aquests moments, encara no estem en condicions d'afirmar quina serà l'acollida que tindrà la proposta d'aquests nous estudis de post-grau entre els llicenciats en Filologia Catalana, ni com es desenvoluparan exactament els complements de formació. Ens movem, doncs, entre el dubte i l'aquiescència. Si ho sabem fer bé, això sí, pot ser una proposta realment interessant de cara a la preparació dels futurs professors de Secundària. Si més no, hem de mirar-nos-ho esperançadorament.

Així doncs, pel que fa a la qüestió legal, constatem, a manera de conclusió, que en l'àmbit universitari la legalitat vigent es troba en un moment de canvis importants, molts dels quals encara estan en procés. Pel que fa als estudis de llengua i literatura, aquest nou marc té punts foscos, però en principi deixa prou marge per a una bona feina de cara a la formació dels alumnes que han optat per la llengua i la literatura catalanes. Cal ser conscients, això sí, que el punt d'arribada no és la formació de llicenciats i que els nous graduats sortiran al carrer amb un títol que els acreditarà per a unes «competències bàsi-

29. Vegeu la taula de ponderacions, a www.gencat.cat/diue/doc/doc_63436074_1.pdf.

30. Està previst que les activitats del nou màster entrin en funcionament a mitjan del mes de novembre [del 2009].

31. Cal tenir en compte que cada universitat està definint aquest màster amb particularitats lleugerament específiques. Ara no és el moment d'establir comparacions (entre altres coses perquè només comparariem projectes encara no del tot definits). Per tenir més informació sobre la qüestió, i sobretot per tenir-la actualitzada, vegeu www.gencat.cat/diue/ambits/ur/universitats/acces/prein/preinscripcio_secundaria/index.html.

ques», però que alhora els posarà en evidència pel que fa a un seguit d'«incompetències no menys bàsiques» que hauran de resoldre a través de màsters i postgraus.

Més enllà de la legalitat i des de la realitat del dia a dia, l'anàlisi adquireix una nova perspectiva. El professorat universitari de llengua i literatura catalanes que rep els alumnes provinents de secundària ha d'assumir que haurà de formar uns estudiants que tenen molt poca consciència —sovint és una consciència pràcticament nul·la— de ser universitaris. Del que es tracta, doncs, com a objectiu fonamental, que va més enllà fins i tot dels continguts de les matèries concretes, és d'«orientar-los» —recordeu el que hem dit abans a propòsit de l'antic Curs d'Orientació Universitària— per tal que aprenguin a distingir entre els mètodes de treball que han seguit fins llavors i els que han d'acabar definint-los com a estudiants universitaris. Aquesta transició esdevé bàsica, per la qual cosa creiem que el professorat universitari ha de tenir molt present quin és el punt de partida. I, si convé, ha d'anar a buscar els alumnes en un tipus d'activitats molt escolars i pautades, des de les quals sigui possible repescar-los (més aviat «pescar-los», de fet) i conduir-los cap a una altra metodologia. Això fa necessària —imprescindible, diríem— la connexió directa amb el professorat de Secundària per tal de fer possible aquest pas. Si no és així, és molt probable que el salt acabi essent una caiguda en el buit per a un percentatge d'alumnes que difícilment serà inferior al 60 o el 70%.

Des de la posada en marxa del Batxillerat LOGSE, una part del professorat d'institut (especialment el de l'ESO, però també el del Batxillerat) es queixa que els ha canviat la feina: que ja no se senten professors d'unes matèries, sinó educadors de pautes cíviques. En aquest moment, cal ser-ne conscients, el professorat universitari també està veient com li canvia la feina. Des del pedestal de l'investigador o de l'especialista que només entén la docència com una càrrega complementària de la seva activitat professional, no podem atendre aquests nous alumnes que ens arriben. La gran majoria són estudiants ansiosos de coneixement, que s'han matriculat a la titulació que realment han escollit (a diferència del que passava fa uns anys, quan era més difícil accedir a les primeres opcions), que tenen ganes de treballar, que són curiosos i perspicaços, però que no saben gaire què és una

aportació científica³² i que encara han de ser tutoritzats de manera pràcticament individual per tal de treure'n el rendiment màxim i poder-los convertir en bons estudiants universitaris. És tot un repte que, des de la Universitat, hem d'assumir en coordinació amb els centres de secundària.³³ I també hem d'estar alerta perquè moltes vegades sembla com si des de la mateixa Universitat, emparant-se en un concepte de la didàctica excessivament pautat, es volgués allargar el model escolar per tal d'acabar formant uns estudiants que, amb pautes estrictament didàctiques (o psicopedagògiques), difícilment arribaran a ser conscients que un universitari ha de ser una persona capaç de funcionar de manera autònoma a l'hora d'escollir uns determinats interessos culturals o de definir una metodologia de treball i d'estudi.

La realitat posa de manifest també que els alumnes que ens arriben a la universitat tenen greus dificultats per avançar si no assisteixen a classe o si el professorat no té en compte —com dèiem— els ponts que permeten accedir de l'ensenyament secundari a l'universitari. Pel que fa estrictament a la literatura, constatem la importància de l'assignatura de Literatura catalana de modalitat al Batxillerat, una optativa que cada vegada ha anat quedant més arraconada a causa de l'increment de l'oferta i que, en canvi, és absolutament fonamental a l'hora de formar estudiants que vulguin fer el grau universitari de llengua i literatura catalanes. Hi ha una diferència abismal entre els alumnes que han cursat aquesta assignatura i els que només arriben amb el bagatge literari adquirit a l'assignatura comuna de Llengua catalana i literatura. Com a mínim, els que l'han feta porten al damunt una sèrie de lectures «canòniques» que serveixen de punt de partida. I no és tant pels títols en concret (que també) com per la pràctica de lectura i de treball. El bagatge dels altres, en canvi —val a dir-ho i a

32. O la confonen amb la feina que han fet a segon de Batxillerat en l'elaboració d'un anomenat «treball de recerca», el qual és certament útil i interessant, però que —descomptant algunes excepcions— té poc a veure amb la metodologia de la recerca universitària. El treball serveix sobretot com a constatació d'haver assolit les competències de secundària, més que no pas com a orientació universitària.

33. Per això és tan interessant l'existència de programes de col·laboració com els que duen a terme els instituts de Ciències de l'Educació de les diferents universitats. Serveixi d'exemple el programa Argó de la UAB, dedicat exclusivament a facilitar aquests enllaços (vegeu www.uab.cat/ice/argo).

constatar-ho amb alarma!—, és pràcticament nul, tot i que la matèria també compta amb unes lectures obligatòries ben «canonitzades». I ens temem, és clar, que el pas de tres hores setmanals a dues, que ja s'ha produït arran de l'entrada en vigor dels nous currículums de batxillerat, encara agreujarà més el problema.

Des d'aquesta perspectiva, la classe de literatura catalana en el primer curs del grau ha de servir bàsicament per aprendre a encarar un text en relació amb el seu context i a facilitar l'expressió oral i escrita amb especial atenció a la capacitat d'argumentació i d'interpretació. Hem de bandejar definitivament —a primer, si més no— el curs convencional d'història de la literatura i entendre que podem ensenyar igualment a situar els textos i els autors dins dels contextos corresponents, però partint sempre de les obres (que és, en principi, com han après a fer-ho al Batxillerat). I els recursos han de ser bàsicament els de la lliçó magistral, el comentari a classe i la tutoria pràcticament individualitzada per tal de poder atendre necessitats específiques o mancances concretes. Això implica una feina considerable del professor fora de l'aula per tal de poder fer un seguiment adequat de tota aquesta diversitat. No cal dir que tot això no serà possible sense un suport institucional a tota aquesta tasca docent, la qual en el marc de la institució universitària, malauradament, no té sempre el reconeixement que es mereix.³⁴

Propostes concretes sorgides de l'anàlisi

Esperem que l'anàlisi hagi servit, tal com ens proposàvem inicialment, per posar sobre la taula una sèrie de reflexions sobre la legalitat vigent, la realitat a les aules i la necessària coordinació en l'ensenyament de la llengua i la literatura catalanes entre el professorat de secundària i el d'universitat. Hem constatat una sèrie de problemes, però també hem intentat oferir una mirada positiva i optimista fins allà on ens ha estat possible. És per això que no voldríem acabar sense enumerar un

34. Fixem-nos que la majoria de vegades l'excel·lència del professorat universitari es «premia» amb una reducció de la seva càrrega docent, quan la lògica —no la universitària, desgraciadament— ens hauria de fer actuar just al revés. Per què volem professors excel·lents que no exerceixin a les aules?

seguit de propostes i demandes concretes sorgides de la nostra reflexió. Són les següents:

- a) Potenciar la literatura en les proves de tot tipus, sobretot a les PAU.
- b) Intentar incidir en l'actual plantejament de les ponderacions de les assignatures a les PAU.
- c) Controlar que els currículums es compleixen i, doncs, que es fa de debò llengua i literatura.
- d) Normalitzar l'assignatura de Llengua i literatura al Batxillerat, amb un mínim de tres hores per curs.
- e) No abaixar la guàrdia i continuar les reivindicacions per part del professorat, sobretot la d'hores al Batxillerat, la d'un curs de literatura a l'ESO i la de biblioteques dignes i ben dotades a tots els centres.
- f) Afavorir i potenciar les activitats extraescolars des de l'administració, ja que són una de les bases fonamentals d'apropament de l'alumnat de secundària al fet literari.
- g) Incloure la formació en literatura tant en els plans de formació inicial com en els de formació permanent, sobretot ara que aviat caldrà renovar el Pla marc de Formació permanent 2005-2010.
- h) No caure en la fragmentació dialectal, que s'ha clavat com un tascó, també en el món de l'ensenyament, i que amenaça la nostra cultura, i programar lectures i activitats de les diverses parts del domini lingüístic.
- i) Facilitar un enllaç permanent entre professorat de secundària i d'universitat per tal de poder plantejar seriosament un camí comú entre els dos cursos de batxillerat i, si més no, al primer curs del grau universitari.
- j) Facilitar també un enllaç permanent entre el professorat de llengua i literatura catalanes i el de les altres «filologies» per tal de plantejar més coordinadament el tema de les dobles titulacions.
- k) Establir un canal de comunicació entre les diferents universitats del domini lingüístic per coordinar el procés de formació en els nous graus (tal com estem fent en molts màsters).
- l) Incidir al màxim en la programació del nou màster universitari de professorat de Secundària.